

УДК 373.2:37.013

ВИХОВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІЙ ГРІ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Агіляр Туклер В.В., аспірант

Київський педагогічний університет імені Бориса Грінченка

У статті проаналізовано теоретико-методичний аспект виховання ініціативності дітей старшого дошкільного віку. Окреслено значення ігрової діяльності в житті сучасних дітей, встановлено, що дане питання викликало суперечності в науковців. Визначено ігрову діяльність як ефективний засіб розвитку базових якостей особистості та охарактеризовано роль вихователя в керівництві грою. Подані практичні рекомендації у виборі методів та прийомів виховання ініціативності в сюжетно-рольовій грі.

Ключові слова: дошкільний вік, ініціативність, сюжетно-рольова гра, базові якості особистості, методи, прийоми виховання, керівництво грою.

В статье проанализирован теоретико-методический аспект воспитания инициативности детей старшего дошкольного возраста. Очерчено значение игровой деятельности в жизни современных детей, установлено, что данный вопрос вызывал противоречия у научных работников. Игровая деятельность определена как эффективное средство развития базовых качеств личности, охарактеризована роль воспитателя в руководстве игрой. Поданы практические рекомендации в выборе методов и приемов воспитания инициативности в сюжетно-ролевой игре.

Ключевые слова: дошкольный возраст, инициативность, сюжетно-ролевая игра, базовые качества личности, методы, приемы воспитания, руководство, игрой.

Agilyr Tukler V.V. NURTURING PROACTIVITY OF PRESCHOOL-AGED CHILDREN IN A ROLE-PLAYING GAME AS THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEM

In this article theoretical and methodological aspect of nurturing proactivity of senior preschool-aged children. The meaning of play activity in the life of modern preschool-aged children has been outlined; this issue has caused contradictions between scientists. Play activity has been defined to be an effective means of development of basic personality qualities and the role of a teacher in leading a game has been characterized. Practical recommendations for the choice of methods and techniques of proactivity development in a role-playing game are provided.

Key words: preschool age, proactivity, role-playing game, basic personality qualities, methods, techniques of nurturing, supervision of the game.

Постановка проблеми. Одним із суперечливих питань сьогодення залишається визначення провідного виду діяльності в дошкільному віці. Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що на з'ясування проблеми становлення особистості в дитячій діяльності на сучасному етапі розвитку як у теоретичному, так і в практичному плані була звернена увага науковців, адже реалії сьогодення вказують на тенденцію до витіснення ігрової діяльності із життя дитини. У дошкільних навчальних закладах стало розповсюдженим навчання дітей, вправлення навичок у письмі, читанні задля успішної підготовки до школи. Запити батьків спрямовують організацію освітньої діяльності дошкільників у напрямку інформаційного насичення, залишаючи недооцінені виховні, розвивальні та навчальні можливості ігор. З огляду на необхідність формування ігрових вмінь та навичок розвиток особистості в природному виді діяльності набуває особливого сенсу розуміння дорослими виховного потенціалу

ігрової діяльності для подальшої самореалізації особистості в суспільстві.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема провідної діяльності дітей дошкільного віку – ігрової – розглядалась у різних аспектах. Низка досліджень присвячена соціальному розвитку особистості в ігровій діяльності (Н. Андреевкова, П. Анікеева, Е. Берн, П. Блонський, О. Газман, П. Горностаї, Е. Еріксон, В. Зінківський, Д. Ісаєва, В. Каган, С. Літвінова, Г. Марчук, Г. Парсон, А. Рояк, О. Самсонова). Також треба відмітити психолого-педагогічні дослідження теорії ігрової діяльності (Л. Артемова, Л. Божович, А. Бурова Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Запорожець, К. Карасьова, О. Кошелівська О. Леонтєв, О. Смірнова, Д. Усик, О. Усова); дослідження в контексті особистісного розвитку ігровій діяльності (Г. Беленька, Н. Веракса, Н. Гавриш, О. Дьяченко, Л. Ельконінової, Кошелівська О., Н. Кудикіна, Є. Панько, Т. Поніманська, Г. Тарасенко, А. Ходанович та ін.); вихо-

вання самостійності в ігровій діяльності (Н. Михайленко, В. Місник, М. Савченко), формування творчої активності дітей старшого дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі (А. Бурова, М. Мензатова); трудове виховання дошкільників засобами сюжетно-рольової гри (С. Чолах); керівництво педагогом ігровою діяльністю (Л. Артемова, А. Бурова, Р. Жуковська, Н. Короткова, О. Кошелівська, Н. Кудикіна, Н. Михайленко, М. Смірнова); формування основних якостей, вмінь та навичок для подальшого навчання в школі засобами гри (М. Крилевець, В. Маслово, Г. Тарасенко). Сучасні наукові погляди дослідників наполягають на збереженні заняття як ефективної форми навчання дошкільнят (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутий, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманська та ін.), специфічного виду занять, які адаптовані відповідно до дошкільного віку, спрямовані на розвиток особистості та психічних процесів із використанням ігрових методів.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності виховного потенціалу ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку, що забезпечує становлення особистості та її базових якостей, зокрема ініціативності в сюжетно-рольовій грі.

Основні завдання статті: аналіз теоретико-методичного підґрунтя ігрової діяльності; визначення сутності й особливостей виховання дитини старшого дошкільного віку в ігровій діяльності та формування базових якостей особистості в грі; висвітлення методичних засад виховання ініціативності в сюжетно-рольовій грі та її педагогічному супроводі.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел із метою визначення теоретичного й практичного підґрунтя розв'язання проблеми формування в дітей старшого дошкільного віку ініціативності в сюжетно-рольовій грі.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні базуємося на положенні О. Леонтєва стосовного того, що провідним видом діяльності є той, в якому відбуваються основні зміни в психіці особистості, розвиваються психічні процеси, які є важливими для переходу на вищий рівень розвитку. У дошкільному віці таким видом діяльності є ігрова. Науковець стверджує, що саме в іграх діти опановують предметний світ та прагнуть діяти як доросла людина. Дану спрямованість відображено в змісті ігрової діяльності [10]. Потенційні виховні можливості гри розглядаються в низці досліджень Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожеця, С. Рубінштейна та ін. Науковцями розглядається питання розвитку особливостей ігрової дія-

льності в дошкільному віці (Л. Артемова, А. Бурова, Р. Жуковська, О. Кошелівська, С. Марутян, Д. Менджерницька, М. Савченко, П. Саморукова, О. Усова та ін.).

Здійснено низку досліджень, які розкривають питання формування особистості дитини дошкільного віку в грі. У результатах наукових досліджень Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна доведено, що розвиток особистості відбувається в єдності з дитячою діяльністю. Зокрема, сучасний дитячий психолог К. Карасьова вказувала, що в дошкільному дитинстві розвиток відбувається в дитячих видах діяльності, та приділила особливу увагу дитячій грі [7, 60 с.]. На думку К. Карасьової, специфікою дитячих ігор є їх колективність, нерегламентованість дорослими, репродуктивний та творчий характер ігор. Таким чином, у грі діти вправляються в установленні відносин із оточуючими людьми, що є запорукою подальшого повноцінного соціального розвитку особистості.

Особливе місце серед розробників проблеми формування особистості дитини в ігровій діяльності посідають дослідження К. Карасьової, які присвячені виникненню специфічних якостей у грі (ввічливість, підтримка, відповідальність тощо) [7, с. 5]. Перехід від однієї стадії розвитку до іншої характеризується зміною виду діяльності. На думку К. Карасьової, етап становлення особистості ускладнюється в контексті формування психічних процесів, характеризується особистісним зростання людини та виникненням новоутворень у психіці, що дозволяють оволодіти складнішими навичками та визначають провідний вид діяльності в певному віковому періоді [7, с. 8]. К. Карасьова у своїх дослідженнях надає психологічну характеристику періоду дошкільного віку та становленню ціннісних орієнтирів у самодіяльній грі. Вона визначила, що для ігор дітей старшого дошкільного віку характерно виділення цілісних сюжетних подій, визначення їх для партнера по грі та комбінування в різній смислової послідовності, розігрування одночасно декількох послідовних сюжетів. Розвиток ігрової діяльності передбачає поетапну передачу дітям ігрових навичок та умінь партнерської взаємодії [7, 11 с.].

Дослідження Л. Виготського, М. Лісіної, В. Мухіної, Е. Еріксона доказують, що в дошкільному віці закладаються якості особистості та її ставлення до світу. У грі розкривається особистісний потенціал дитини дошкільного віку, забезпечується її гармонійний розвиток у природних умовах. Зокрема, діти набувають соціального досвіду, знань та умінь, загальнолюдських цінностей

(Н. Захарова, Н. Гавриш, Н. Кудикіна); відображають у грі соціальну дійсність, власні враження, передають власне ставлення (В. Захарченко, Т. Маркова); закріплюють навички поведінки та взаємозв'язку з однолітками, виявляють активність у спілкуванні. Тобто відбувається розвиток, навчання та виховання в грі, дитина співвідносить себе з роллю, проявляє власні здібності, прагнення та бажання. (С. Копилов); корегує власну поведінку та вирішує суперечки в ігровій діяльності (О. Бизикова) [3]. Аналіз поглядів провідних фахівців приводить до думки, що участь дітей у сюжетно-рольових іграх сприяє збалансованому розвитку їхніх особистісних якостей, соціалізації, пізнавальному розвитку та самореалізації, що актуалізує необхідність дослідження виховання базових якостей дітей дошкільного віку в грі.

Результати досліджень Л. Артемової, А. Богуш, В. Захарченко, Н. Луцан свідчать, що становлення сюжетно-рольової гри залежить від розвиненості дитячої діяльності. Дослідниками було визначено прояви самостійності та ініціативності в сюжетно-рольовій грі: самостійний вибір теми гри, визначення сюжету ігор, обговорення та розподіл ролей на власний розсуд [1].

Зміст ігрової компетентності дітей дошкільного віку відображено в дослідженнях А. Богуш, Н. Луцан. Вони вважають, що високий рівень ігрової компетентності проявляється у сформованості ігрових дій, ініціативності та самостійності в процесі ігрової діяльності, проявах творчості в програванні ігрових ситуацій, ініціюванні в розігруванні сюжету ігор, вмінні об'єднуватися в дитячі колективи за спільними інтересами, взаємодіяти з гравцями, володіти нормами та етикетом у поведінці. Отже, ініціативність в ігровій діяльності виявляється у творчому обігранні сюжету та ролей, самостійному виконанні ролі та розігруванні сюжету, вмінні спілкуватися та взаємодіяти з товаришами по грі [2].

Звертаючись до результатів попереднього вивчення педагогічних та психологічних аспектів досліджуваної проблеми, слід відмітити, що простежувана взаємопов'язаність та компонентність базових якостей особистості означає добір таких методів та прийомів виховної роботи, які сприяли б розвитку особистості, емоційної сфери, комунікативності, враховувала психологічні особливості дошкільного періоду, що в сукупності оптимально впливало на виховання ініціативності в сюжетно-рольовій грі. На думку Н. Бойченко, вміння грати має вирішальне значення для формування базових якостей особистості, серед яких головне місце займає ініціативність. У досліджен-

ні було запропоновано використання системи педагогічних умов: тематична подача матеріалу; взаємність окремих розділів програми з видами діяльності; використання ігор-занять; спільна робота дошкільного навчального закладу та сім'ї.

У науково-психологічних пошуках В. Горбачової доведено, що до кінця дошкільного етапу розвитку дитина слідує оцінкам дорослої людини, починає оцінювати власну поведінку, вміння, діє відповідно до норм та прав моралі. У грі дитина підпорядковує особистісний мотив до загального для всіх соціального. Отже, керівництво грою дітей у дошкільному етапі розвитку є необхідною умовою для розвитку базових якостей особистості, засвоєння та корекції правил поведінки в колективі.

У сучасному дослідженні М. Савченко ініціативність розглядається як складова частина самостійності. Вона підкреслювала, що самостійна ігрова діяльність виникає завдяки організації педагогом процесу гри. Цілеспрямована педагогічна робота полягає в навчанні дітей самостійно обирати тему гри, створювати предметно-ігрове середовище, плануванні ігор, вмінні розгортати сюжети ігор. Таким чином, діючи самостійно, дитина також повинна вміти ініціювати власні бажання у виборі теми гри, розгортанні сюжету ігор, плануванні процесу гри [3]. Власні погляди на керівництво грою висловила Г. Григоренко, яка стверджувала, що в дітей дошкільного віку необхідно виховувати самостійність та ініціативність в ігровій діяльності. Дослідниця пропонувала звернути увагу педагогів-вихователів на такі особливості сюжетно-рольової гри: виявлення зацікавленості дітей у розвитку дитячої гри, врахування індивідуальних можливостей дітей, збагачування знань дітей про оточуючу дійсність, заохочування творчих починань, застосування педагогічних засобів, які формують позитивний образ дорослого для наслідування, допомога дітям у програванні ігор [5].

За ствердженням А. Бурої, використання сюжетно-рольової гри як методу виховання в педагогічній практиці недооцінюється та фрагментарно застосовується. Вона вважає, що є два погляди на гру: як на засіб для самовиховання і як на організовану під диктовку ігрову діяльність. Велике значення в розвитку особистості в іграх займає їх керівництво. Дослідниця визначає такі правила: викликати активність, ініціативу дітей, із повагою ставитись до образів, створених у грі, заохотити винахідливість, підтримати інтерес. А. Бурова висуває вимоги до педагогів-вихователів щодо супроводу ігрової діяльності, вважає, що вони повинні

допомагати дітям знайти своє місце в грі, освоїтись у колективі, та пропонує використовувати індивідуальний підхід для підтримки впевненості дітей у власних силах. Таким чином, уважне ставлення педагога до особистості дитини та її індивідуальних особливостей, які виражаються в підтримці, допомозі, заохоченні, підбадьорюванні, є оптимальним методом впливу у вихованні активності та ініціативності [6, с. 50].

Українські дослідники О. Кошелівська та Л. Кравчук розглядали сюжетно-рольову гру в моральному вихованні особистості. О. Кошелівська досліджувала взаємовідносини дітей дошкільного віку в сюжетно-рольовій грі. Вона встановила, що в іграх закріплюються норми та правила поведінки, а в стимулюванні моральних вчинків дітей доцільно використовувати метод морального вибору та опосередкованого керування педагогом дитячою діяльністю [8]. Л. Кравчук також вважає, що в іграх діти дошкільного віку закріплюють морально-етичні норми, вчать налагоджувати взаємовідносини з однолітками, формують доброзичливі стосунки та виявляють емоційно-позитивні відчуття. Дослідниця наголошує, що в умовах вільної гри діти взаємодіють із власної ініціативи, самостійно встановлюють стосунки. Отже, в сюжетно-рольових іграх дитина закріплює навички морально-етичної поведінки. Граючи, діти втілюють ігрові ролі відповідно до власної моральної усвідомленості [9].

Висновки. Проблемою занепаду дитячої гри є невміння педагогів та батьків організувати її, внаслідок чого в дітей виникають ускладнення в проявах самостійності та ініціативності, прийнятті рішень без опори на вказівки педагога. На нашу думку, це пояснюється повним контролем дорослих над дітьми та пригніченням їх ініціативності. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дає підстави вважати, що під час розробки методики виховної роботи слід виходити з положення про пізнавальний розвиток дитини, спілкування з однолітками, педагогічний супровід гри, спиратися на вікові особливості психологічного розвитку, враховувати індивідуальний розвиток та сформованість базових якостей особистості. Ґрунтуючись на даних позиціях, ми визначили оптимальні педагогічні підходи вихо-

вання особистості: використання в практиці роботи з дітьми особистісно-орієнтованих методів виховання, індивідуалізація освіти, заохочення та підтримка ініціативності дитини, створення позитивного емоційної атмосфери, стимулювання моральних вчинків, опосередковане втручання дорослих у дитячу гру, налагодження взаємовідносин та спілкування в дитячому колективі, формування базових якостей особистості в грі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят / Л. Артемова – К. : Томіріс, 1995. – 112 с.
2. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи / А.М. Богуш, Н.І. Луцан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 304 с.
3. Савченко М.В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : дис. канд. пед. наук, спец. : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / М.В. Савченко. – Одеса : ДЗ «Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського», 2014. – 200 с.
4. Беленька Г. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. – Х. : Мадрид, 2015. – 220 с.
5. Григоренко Г.И. Проблема руководства сюжетно-ролевой игрой дошкольника / Г.И. Григоренко // Дошкільна освіта. – 2003. – № 1. – С. 21–26.
6. Грицак В.Б. Дитина щаслива у грі / В.Б. Грицак, Л.К. Мотрич. – К. : Наук. світ, 2003. – 70 с.
7. Карасьова К.В., Піроженко Т.О. Ігровий простір дитини / К.В. Карасьова, Т.О. Піроженко. – К. : Шк. світ, 2010. – 128 с.
8. Кошелівська О.І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу : дис. на здобуття наукового ступеня кан. пед. наук : за спеціальністю 13.00.08 – «Дошкільна педагогіка» / О.І. Кошелівська // Український державний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 246 с.
9. Кравчук Л. Сюжетно-рольова гра – школа моралі для дитини дошкільного віку / Л. Кравчук // Вихователь-методист дошкільного закладу : Щомісячний спеціалізований журнал. – 2009. – № 8. – С. 29–34.
10. Леонтьев А.Н. Психологические основы развития ребенка и обучения / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 2009. – 423 с.